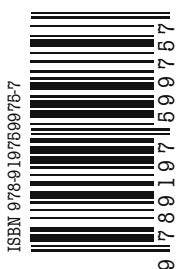

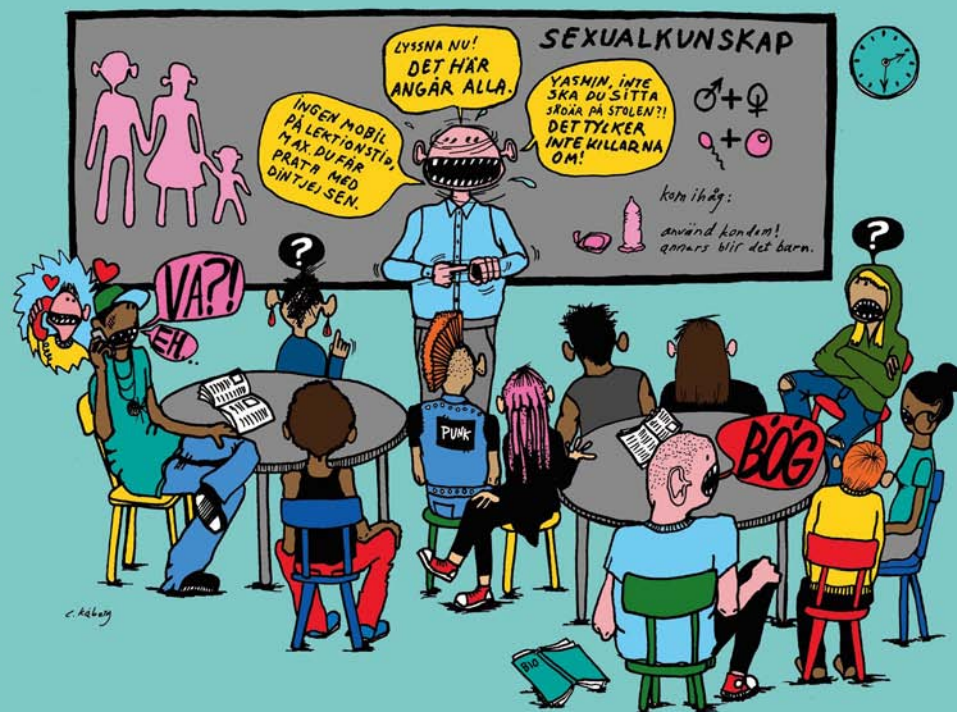
Varför väljer Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen att skriva en rapport som handlar om normer kring sexualitet och kön? Trots att sexualundervisning enligt skollagen är obligatoriskt förekommer sällan diskussioner kring sexualitet och kön i skolan. Och när de förekommer så är de ofta bristfälliga och heteronormativa.

Barn och unga har rätt till att vuxna i deras vardag har kunskap och kompetens kring de områden som är relevanta för dem. Denna rapport tar avstamp i att normer kring sexualitet och kön är kunskapsområden som måste uppmärksammas i mycket större utsträckning i skolan idag. Vuxna i skolan bryter mot FN:s konvention om barnets rättigheter när de inte hanterar osynliggöranden, kränkningar och diskriminering.

Kränkningar är tätt kopplade till normer. För att motverka kränkningar och ojämlika maktförhållanden måste normer synliggöras. Läs, inspireras och utmanas i hur du kan inleda ett normkritiskt arbete kring kön, makt och sexualitet som utgår ifrån barnets rättigheter.

”Varför måste man inte komma ut som hetero?” – normer kring sexualitet och kön hos barn och unga

”varför måste man inte komma ut som hetero?”

– normer kring sexualitet och kön hos barn och unga

”varför **måste**
man inte komma ut
som hetero?”

normer kring sexualitet och kön hos barn och unga

© Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen

Artikelnummer: 10442

ISBN-13: 978-91-975997-5-7

EAN: 9789197599757

Text: Hanna Sjögren och Jenny Jonstoj

Projektledare: Olof Svensson

Referensgrupp: Frida Darj, Johan Larnefeldt, Johanna Karlsson och
Pelle Ullholm

Korrektur: Ulla Ståhl

Illustration: C. Kåberg

Grafisk form & typografi: Erik Olofsson, Formavd.

Tryck: Swepo Grafiska, 2009

Rädda Barnens Ungdomsförbund

Förmansvägen 2

117 43 Stockholm

www.rbuf.se

www.rbuf.se/ellen

www.rbuf.se/allan

Innehåll:

5. Rädda Barnens Ungdomsförbund
5. Rädda Barnen
6. Ellen & allan
7. Begreppsordlista

Kapitel 1: Inledning och utgångspunkter

9. Inledning
11. Varför en rapport om sexualitet och kön?
14. Teoretiska utgångspunkter
21. Disposition och metod

Kapitel 2: Barn och ungas kunskaper om sexualitet och kön – ”Jag tänker på killar som strular med killar”

25. Varför behövs kunskaper om sexualitet och kön?
28. Kunskap om sexualitet och kön i skolan
32. ”Om en kompis skulle byta kön så skulle man bli chockad”
34. ”Bonde söker fru” och ”Tila Tequila”
36. ”Det är vanligare med tjejer”

Kapitel 3: Barn och ungas åsikter om och attityder till sexualitet och kön – ”En tjej och en kille är ju det normala”

40. ”Jag skulle hellre dö än att folk trodde att jag var homosexuell”
42. ”Det går inte en dag utan att jag hör ordet ’bög’”
47. ”Lärarna bryr sig inte om man retas”

Kapitel 4: Förslag på åtgärder för att förbättra situationen för barn och unga

51. Sammanfattande problembild
58. Krav från Rädda Barnens Ungdomsförbund och
Rädda Barnen:
59. Referenser och lästips
60. Hemsidor

Bilaga: Intervjuguide

- 61.

Rädda Barnens Ungdomsförbund

Rädda Barnens Ungdomsförbund är ett förbund där alla från 7–25 år kan vara medlemmar. Vi är ett förbund av barn och unga för barn och unga, med verksamhet som bygger på frivilligt engagemang. Vi är ett religiöst och partipolitiskt obundet förbund, som kämpar för barnets rättigheter och för att Barnkonventionen, FN:s konvention om barnets rättigheter, ska efterlevas och respekteras. Vi är ett politiskt förbund som anser att man måste se barn som en viktig del av samhället. Barn är kompetenta och unika individer som själva kan förändra sin situation, men det krävs förutsättningar i form av möjligheter och kunskap om sina egna rättigheter. Barn har förmågan, men det är de vuxnas ansvar att förutsättningarna finns. Vi kämpar för att barn och ungas tankar, åsikter och erfarenheter ska tas på allvar i alla lägen. Vi är inte framtiden, vi är nu!

Rädda Barnen

Rädda Barnen är en politiskt och religiöst obunden folkrörelse med cirka 88 000 medlemmar i drygt 240 lokalföreningar och 26 distriktsförbund över hela Sverige. Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer – i Sverige och i världen. Rädda Barnens värdegrund utgår från Barnkonventionen och deklarationen om de mänskliga rättigheterna och bygger på övertygelsen att:

Alla människor har lika värde

Barn har särskilda rättigheter

Alla har ett ansvar – men stater har särskilda skyldigheter

Rädda Barnen kämpar för att förverkliga målen i Barnkonventionen – i Sverige och i världen. Arbetet är inriktat på att påverka och förändra samhället för barnets bästa och syftar i första hand till varaktiga förbättringar för barn i utsatta situationer.

Ellen & allan

Ellen och allan är samtalsgrupper för fjortonåriga tjejer och killar som drivs av Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen. Vi träffas en kväll i veckan under en hel termin och pratar rättigheter. Samtalsgrupperna ska bilda ett forum där barn och unga själva kan delta i ett förändringsarbete om kön, makt och sexualitet. Se: www.rbuf.se/ellen och www.rbuf.se/allan

Begreppsordlista *

Biologiskt kön: Könskromosomer, inre och yttre könsorgan, könshormoner.

Cisperson: Beteckning för en vars kön och könsidentitet genom livet varit och är entydigt. Begreppet rör bara könsidentitet och könsuttryck och säger ingenting om en persons sexuella läggning.

hbt: Ett samlingsbegrepp som står för homosexuella, bisexuella och transpersoner. Vissa väljer att använda begreppet hbtq istället, som också innefattar queer. En person som är queer ifrågasätter heteronormen och de traditionella kategoriseringarna. I den här rapporten använder vi oss av hbt-begreppet.

Heteronorm: Norm som utgår från att det finns två separata biologiska kön och att vi föds in i ett av dessa. Till dessa uppdelningar hör vissa beteenden, och mönster som alla förväntas följa. Det förväntas också att alla är och agerar som om de är heterosexuella.

Homofobi: En uppfattning eller värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle som ger uttryck för en negativ syn på homo- och bisexualitet, eller homo- och bisexuella personer.

Juridiskt kön: Det kön som står i ens pass och personnummer.

Könsidentitet: Hur man själv definierar sitt kön.

Könsuttryck: Hur man signalerar till andra vilket kön man vill bli uppfattad som.

Normkritisk pedagogik: Pedagogik som vill vända på perspektiven och undersöka de normer och maktstrukturer som gör att vissa människor diskrimineras medan andra privilegieras.

Nya diskrimineringslagstiftningen: Den 1 januari 2009 trädde en ny diskrimineringslag i kraft. Den nya lagen innehåller till exempel de två nya diskrimineringsgrunderna ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck. Diskriminerings-

---

* Flera av definitioner i denna ordlista är hämtade från <www.rflungdom.se>, 16 juni 2009.

förbudens omfattning har också vidgats till att omfatta fler samhällsområden än i dag.

Sexuell läggning: Bisexualitet, heterosexualitet och homosexualitet är sexuella läggningar.

Transfobi: En uppfattning eller värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle som ger uttryck för en negativ syn på transpersoner eller personer som på annat sätt avviker från könsnormer.

Transpersoner: Innefattar individer vars könsuttryck och/eller könsidentiteter periodvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerades vid födseln. I begreppet brukar bland andra transsexuella, transvestiter, transgenderpersoner och intergenderpersoner ingå.

Kapitel 1:

Inledning & utgångspunkter

Inledning

I tidningar och böcker, på film, i skolan, på jobbet, på dagis, i reklam och av politiker påminns människor dagligen om att de förväntas vara heterosexuella. Det finns förväntningar på att människor ska bli kära i och attraheras sexuellt av det motsatta könet, leva i en tvåsam relation med en person av motsatt kön och tillslut skaffa barn tillsammans. Men alla känner sig inte bekväma med dessa förväntningar. Alla blir inte kära i någon av motsatt kön, alla växer inte upp med en mamma som blir kär i en man eller en pappa som blir kär i en kvinna och alla känner sig inte bekväma i sitt sociala kön, det kön man blir sedd som av andra. Och alla vill definitivt inte leva i en tvåsam relation och skaffa barn med en person av motsatt kön.

Barn och unga i Sverige är precis som vilken annan grupp av personer som helst. En del blir kära i personer av motsatt kön och andra blir det inte. En del trivs med sitt biologiska och/eller sociala kön medan andra inte gör det. Vissa barn och unga tycker icke-heterosexuella är "äckliga" och andra tycker det är skandal att samhället diskriminerar personer som inte är heterosexuella. Även om alla barn och unga är olika så har

de lika stor rätt att bemötas respektfullt och tas på allvar. Dock anser Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen att denna rättighet inte tillgodoses idag. Barn och unga som inte vill eller kan uppfylla de förväntningar och normer som finns kopplade till *kön* och *sexualitet* bemöts ofta av vuxenvärlden med tystnad eller oförstående, deras känslor och funderingar bemöts i bästa fall med ”du ska se att det går över när du blir äldre” och i värsta fall med kränkningar eller våld.

I denna rapport kommer vi resonera om normer kring kunskap om och attityder till sexualitet och kön. Vår utgångspunkt är att normer kring sexualitet och kön begränsar och diskriminerar människor. Heteronormen är en norm som genomsyrar hela samhället och som handlar om både sexualitet och kön. Med kön menas här könsidentitet, könsuttryck, biologiskt och juridiskt kön.¹ Att sexualitet och kön hänger ihop förklarar RFSL Ungdom genom att ge följande exempel:

”Om en kille blir retad i skolan och kallas ’jävla bög’ förklaras det ofta som uttryck för homofobi. Men det är inte säkert att personen ifråga verkligen tänker på killar eller att det är just misstanken om att han skulle göra det som utlöser trakasserier. Istället handlar det ofta om att han överskrider gränserna för hur en kille skall vara och betar sig på ett sätt som anses feminint. Det visar att homofobi och transfobi inte går att skilja åt.”²

Barn och unga har rätt till att vuxna i deras vardag, inte minst vuxna i skolan, ska ha kunskap och kompetens kring de områden som är relevanta för dem. Denna rapport tar avstamp i att normer kring sexualitet och kön är kunskapsområden som måste uppmärksammas i mycket större utsträckning i skolan idag, samt att skolan bryter mot FN:s konvention om barnets

1. Jmf Darj, Frida och Nathorst-Böös, Hedvig (2008), *Är du kille eller tjej? – en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*, RFSL Ungdom, sid 12.

2. Darj, Frida och Nathorst-Böös, Hedvig (2008), *Är du kille eller tjej? – en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*, sid 12.

rättigheter, Barnkonventionen, när de inte hanterar kränkningar och diskriminering.

Vi riktar oss med denna rapport till skolpersonal och andra vuxna som jobbar med barn och unga, men även till beslutsfattare och policyutformare. Vi hoppas att denna rapport kan fungera som ett stöd i vuxnas arbete med barn och unga. Detta vill vi bidra till dels genom att lyfta upp ungas verklighet och egna tankar kring detta, dels genom att förklara begrepp och teoretiska resonemang kring heteronormativitet samt genom att tydliggöra hur normer kring sexualitet och kön hänger ihop med ett barnrättsperspektiv. Rapporten kommer att identifiera problematiker och vara kritisk i sin ansats men förhoppningsvis även ge inspiration till icke-heteronormativa praktiker och förhållningssätt.

Varför en rapport om sexualitet och kön?

Varför väljer Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen att skriva en rapport som handlar om normer kring sexualitet och kön? Trots att sexualundervisning enligt skollagen är obligatoriskt förekommer sällan diskussioner kring relationer, sexualitet och kön i skolan. Och när de förekommer så är de ofta bristfälliga och heteronormativa. En rapport från RFSL Ungdom, som sammanfattar de senaste årens forskning på området hbt och unga, tar upp en rad oroväckande fakta. Till exempel refereras till en kartläggning gjord av HomO som konstaterar att skolväsendet inte ”tillgodoser homo- och bisexuella ungdomars behov och att deras lika värde och rättigheter inte alltid respekteras av dem som verkar i skolan”.³ Gällande samma undersökning skriver RFSL Ungdom:

3. Blomqvist Björk, Mikael (2005), *”Det löser man väl som förälder”* En rapport om högstadiesföräldrars tankar om vikten av att prata hbt-frågor med sina barn, sid 6.

Ungdomar och barn lär sig att heterosexualitet är normalt och att allt annat är avvikande. HomO betonar att undervisning som berör relationer alltid utgår från heterosexuella relationer och därav från att alla, elever som lärare, antas vara heterosexuella. Vidare nämns att den sociala miljön är långt från fullgod för de homo- och bisexuella eleverna. Detta utifrån att mobbning, trakasserier eller hot inte hanteras på ett bra sätt. Att det förhåller sig så förstås utifrån en strukturell diskriminering som är inbyggd i utbildningsväsendet. Något som gör att verktygen inte finns för att hantera kränkningar på grund av sexuell läggning till exempel då skolpersonal inte bemöter stark agitation gentemot homosexuella.⁴

Eller som en allan-deltagare sa i en av intervjuerna som ligger till grund för den här rapporten, apropå om lärarna ingriper när ord som böj och liknande förekommer i skolan: ”lärarna säger inget, de säger inte till... men om det är ord som hora eller cp kommer lärarna och säger till att vi inte får säga så...” År 2003 granskade RFSL Ungdom de vanligaste biologiböckerna för grund- och gymnasieskolan. Så här skriver RFSL Ungdom om sin granskning:

Det visade sig att endast en bok klarade granskningen. Flera böcker tog upp homosexualitet i former av en övergående ”fas” eller i ett sammanhang där det jämfördes med pedofili. ”Frånvaron av en trygg skolmiljö verkar hämmande och rentav destruktivt på individer mitt uppe i processen att komma ut och hitta sig själv. De år då den unga människan ska få utrymme att utveckla sin person, färgas istället av förvirring eftersom den bild av sexualitet som skolan presenterar inte bara är inkonsekvent utan också bristfällig då den förtiger alternativt förminskar de känslor som dessa ungdomar upplever.”⁵

Utöver detta refererar RFSL Ungdom även till forskning som visar att unga som attraheras av personer av samma kön

i högre utsträckning begår och/eller försöker begå självmord. Enligt RFSL Ungdom finns forskning från 2002 som gör gällande att 37 procent av tjejerna och 24 procent av killarna som attraherades av personer med samma kön, en eller flera gånger försökt ta sitt liv. Enligt forskningen är de ”framträdande orsakerna till självmordsförsöken, som är specifika för gruppen homo- och bisexuella /.../ en lägre självkänsla och ett lägre skattat allmänt hälsotillstånd, en tätare förbrukning av stora mängder alkohol, en större utsatthet för diskriminering, hot och våld samt ett sämre socialt nätverk”.⁶ Dessa orsaker återfinns även hos transpersoner och forskning gör gällande att 27 procent av transpersoner i åldern 16–27 har försökt ta sitt liv samt att 50 procent har övervägt att ta sitt liv.⁷

Mot bakgrund av detta anser vi att dessa frågor ytterst är frågor om barns rättigheter. I denna rapport har vi valt att ge stort utrymme till barn och ungas egna tankar kring sexualitet och kön eftersom vi saknar detta i den pågående debatten och eftersom vi tycker det är viktigt att analyserna baseras just på barn och ungas egna upplevelser. Om man som vi anser att ojämsliddhet, ojämlikhet och diskriminering är problem som finns både i vårt samhälle i stort och i skolan blir normer kring sexualitet och kön viktiga områden att studera. Detta gäller även om en majoritet av barn och unga inte upplever sig diskriminerade till följd av en heteronorm. Genom att studera hur dessa normer begripliggörs, återskapas och utmanas av barn och unga kan vi även säga något om hur vi kan motverka diskriminering av unga hbt-personer och ifrågasätta normer kring sexualitet och kön i allmänhet.

4. Ibid., sid 5.

5. Ibid., sid 9.

6. Ibid., sid 5.

7. Darj, Frida och Nathorst-Böös, Hedvig (2008) *Är du kille eller tjej? – en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*.

Teoretiska utgångspunkter

Det finns många teoretiska utgångspunkter som skulle kunna förklaras, motiveras och exemplifieras – för att tydliggöra utifrån vilket perspektiv den här rapporten är skriven. Här presenteras dock bara några få teoretiska resonemang. Följande avsnitt skall förstås som ett försök till att skissa upp ett teoretiskt ramverk, inte som en gedigen genomgång av varken genusvetenskapliga ingångar eller teoretiska begrepp. För de som vill läsa mer om de bakomliggande teoretiska utgångspunkterna vi lutar oss mot, hänvisar vi till listan med lästips som återfinns längst bak i denna rapport.

Normer

I den här rapporten vill vi ifrågasätta det som i samhället i stort antas vara normalt, alltså vad som av de allra flesta antas utgöra samhällseliga normer kring sexualitet och kön. Som utgångspunkt finns en förståelse av att alla hela tiden måste bevisa sin normalitet, agera normalt och så vidare för att inte ”avslöjas” som normbrytare. Men ser man sig omkring, så märker man snart att det är få människor som helt och hållet kan leva upp till normen och att normen nästan kan ses som en illusion som ständigt måste ”jagas” utan att helt och hållet kunna ”fångas”. Kanske handlar det om att man har en annorlunda familj, en allergi, för kort kjol, är lite för feminin eller blir kär i någon av samma kön som gör att man avviker på ett eller flera sätt från det som antas vara ”normalt”.

Denna rapport utgår från att det normala är skapat och konstruerat och att det alltså inte finns någon naturlig norm som kommer att leva kvar för all framtid. Normer förändras. Att de förändras beror på att de är just skapade, ouppnåeliga och ständigt beroende av att upprepas. I detta upprepande av normer finns även en möjlighet till förändring. När något skall upprepas, repeteras eller kopieras sker ofta små förskjutningar eller förändringar. Ungefär som när märkesväskor kopieras så

blir kopian aldrig exakt som originalet och samma sak gäller faktiskt för samhällseliga normer om hur man får se ut, vara, göra och så vidare. Vi tror att normer kring sexualitet och kön går att förändra, och att detta kan underlättas genom att uppmärksamma hur normer fungerar.

Det är svårt att greppa normen. För begreppet ”normal” avser både det som är mest vanligt förekommande och något man vill uppnå, ett ideal.⁸ Man kan tala om att normer både är *beskrivande* (hur något ska vara för att räknas som normalt) och *reglerande* (de formar våra förståelser av vad som är okej och inte). Normer är del av vår vardag och som sådana kan de vara svåra att få syn på. Många tar för givet att den snygga tjejen i klassen ska bli kär i den snygga killen, en norm som är *begränsande* och i värsta fall *tvångande* för dem som känner att de inte kan eller vill leva upp till den. Att ifrågasätta normer handlar till stor del om att våga ställa nya frågor till vardagliga företeelser och situationer. Varför slutar nästan alltid Hollywood-filmerna med att en vacker man och en vacker kvinna får varandra på slutet? Och på vilket sätt formar dessa bilder oss?

Vissa forskare menar att normer bara kan existera och pekas ut i relation till vad de inte är.⁹ Det avvikande måste finnas för att man ska få grepp om det normala, samtidigt som en hierarki bildas mellan det normala och det onormala, där det normala sammankopplas med det goda och önskvärda och det onormala med det mindre goda och mindre önskvärda. Med detta synsätt kan man inte förstå att heterosexualitet/cispersoner är ”normalt” om det inte ställs i relation till vad som uppfattas som ”onormalt”, exempelvis homo-, bisexualitet eller transpersoner, samtidigt som dessa oftast rangordnas. Dessa konstruerade förståelser av vad som är normalt och onormalt är viktiga att ifrågasätta och peka ut eftersom de ofta formar människors liv på ett begränsande och destruktivt sätt. Det

8. Jmf Ambjörnsson, Fanny (2004), *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, sid 20ff.

9. Jmf t. ex Said, Edward W. (1978/2004), *Orientalism* och Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*.

är viktigt att lärare och andra vuxna som arbetar med barn och unga vågar vara kritiska till samhälleliga normer som kan leda till att barn och unga känner sig udda och avvikande. Framförallt är detta viktigt för att barn och unga lättare ska kunna ta makt över sina egna liv och bryta med de normer som de upplever som tvingande, begränsande och som ett hinder för deras utveckling som likvärdiga medborgare. I slutändan handlar det om att synliggöra och verkställa FN:s konvention om barnets rättigheter.

Maskulitet och femininitet ur ett genusperspektiv

Könsroller eller normer kopplade till kön brukar vi kalla de olika förväntningar som finns på män och kvinnor. En kvinna förväntas vara feminin och en man förväntas vara maskulin. I det kvinnliga/feminina ingår bland annat att visa känslor, att tillåtas vara fysisk med någon av samma kön, att vara omhändertagande, gilla barn, bry sig om sitt utseende och så vidare. Föreställningar kring manlighet/maskulinitet ser ut på motsatt sätt, det gäller att inte visa känslor, inte vara fysisk med någon av samma kön, vara tuff, rationell, teknisk, gilla sport och så vidare. I och med att mannen skall vara motsatt till kvinnan blir det viktigt för maskuliniteten att den motsätter sig allt som kan uppfattas som feminint. I maskulinitetens avståndstagande från det feminina sker ofta också en sammanblandning av könsuttryck och sexualitet. När en person med biologiskt manligt kön till exempel är feminin kallas han ofta för "bög" eller "fjollig". Det sätts likamedtecken mellan feminin biologisk man och bög/homosexuell. Alltså kan man säga att det sätts likamedtecken mellan könsuttryck och sexualitet. Av denna anledning blir det viktigt för maskuliniteten att förakta icke-heterosexualitet.

Det omvända gäller dock inte i lika stor utsträckning, om en biologisk kvinna anammar maskulina klädkoder eller beteenden kallas hon inte lika ofta för lesbisk utan ses snarare som

tuff. Detta kan förklaras med logiken i det tvådelade könssystemet. I och med att det traditionellt manligt kodade värderas högre än det kvinnliga blir det lättare för kvinnor att anamma manliga beteenden, som till exempel att bära kostym, ägna sig bollsporter, köra bil, klä sig i löst åtsittande kläder och så vidare, än tvärtom. Detta eftersom kvinnor då klättrar upp på maktstegen medan män som anammar feminina uttryck klättrar nedåt på stegen. Dock är det viktigt att poängtera att män som grupp har mer makt än kvinnor som grupp och att denna ojämna fördelning gynnar män samt missgynnar kvinnor. Det finns många beteenden som män kan göra men som kvinnor inte kan anamma lika lätt (utan att bli bestraffade). Till exempel kan kroppsbe håring och att prioritera karriär framför hem och barn nämnas.

Det tvådelade könssystemet och heteronormativitet

Det tvådelade könssystemet fungerar som så att varje människa delas in i ett av två möjliga kön, flicka (kvinna) eller pojke (man). Dessa två kategorier antas vara ömsesidigt uteslutande och är tvingande i och med att det bara finns två juridiska kön. Dock föds inte alla människor med en klar könsindelning, utan en del föds som intersexuella¹⁰. Detta korrigeras idag med kirurgi så att barnet får ett tydligt kvinnligt eller manligt könsorgan. Därför kan man säga att det tvådelade könssystemet är tvingande och fungerar som en ordnande princip.

Könssystemet karaktäriseras också av åtskillnad och värdering. De två könen åtskiljs som ovan nämnts genom en mängd praktiker som att de till exempel förväntas ha olika egenskaper, arbeta inom olika yrken, kissa på olika toaletter och så vidare. Denna åtskillnad är inte neutral utan följs av en värdering där

¹⁰. En person som är intersexuell har oklart kön utifrån könsorganens konstitution eller kromosomuppsättning. Ett stort antal olika tillstånd och diagnoser samlas under detta begrepp. Är ett biologiskt syndrom. Källa: <<http://www.rfsi.se/?p=410>>, 29 maj 2009.

de manliga yrkena, intressena och egenskaperna värderas högre än de kvinnliga. Detta tar sig till exempel i uttryck genom att kvinnor har lägre lön än män eller genom att man säger fotboll och damfotboll (detta visar på att mannen ses som norm och på att det manliga värderas högre än det kvinnliga). Kvinnor och män förväntas vara olika varandra, de förväntas vara varandras motsatser och därmed även komplettera varandra. Kompletteringstanken ligger som grund för det förväntade heterosexuella beteendet. Kvinnor och män förväntas åtrå varandra i och med att de kompletterar varandra. Det finns förväntningar på hur könen ska ta sig i uttryck och vad de ska begära. En biologisk kvinna skall ha ett kvinnligt socialt kön, alltså se ut och bete sig som en kvinna, samt bli kär i och åtrå en biologisk man. Samma sak gäller för biologiska män, vilka skall se ut och bete sig som en man och åtrå en kvinna. Detta "system" är en del av en stark norm i samhället, föreställningen om att alla är heterosexuella. Detta brukar man kalla heteronormativitet.

Heteronormativitet är antagandet att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt samt de institutioner, relationer, strukturer och handlingar som vidmakthåller heterosexualiteten som naturlig ursprungssexualitet.¹¹ Enklare uttryck betyder heteronormativitet att det bara är möjligt att vara antingen tjej eller kille, att killar blir kära och ihop med tjejer och tvärtom, att heterosexualitet anses vara "självklarare", "bättre" eller "normalare" än andra sexualiteter. Att många filmer, böcker och historier handlar om att göra sig snygg inför och bli tillsammans med någon av motsatt kön, att sexualundervisningen i skolan utgår ifrån att alla i rummet är heterosexuella och att föräldrar förutsätter att deras son ska skaffa flickvän eller deras dotter pojkvän är andra exempel på hur heteronormen tar sig i uttryck.

Jämställdhetsbegreppet

Jämställdhet är ett begrepp som de flesta associerar till någonting positivt. Till att kvinnor och män skall ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter och att det skall finnas en jämn fördelning av makt mellan könen. Även denna rapport ställer sig bakom dessa mål. Men det kan också vara nyttigt att undersöka vad som tas för givet i begreppet jämställdhet samt vilka negativa aspekter detta ger upphov till. Kulturanthropologen Ulrika Dahl har argumenterat för att svensk jämställdhet endast kan skapas mellan två av varandra uteslutande kategorier; män och kvinnor.¹² Dahl menar att jämställdhetsbegreppet i Sverige bygger på heteronormativa föreställningar och idéer om att människor går att dela in i två kategorier som kompletterar varandra. För denna rapports del belyser hennes resonemang problemen med att vuxen världen i och utanför skolan oftast pratar om huruvida tjejer och killar är lika eller olika och vad det beror på. Dessa diskussioner osynliggör helt att det både finns många individer som inte känner sig bekväma i den könstillhörighet de tilldelas vid födseln och dem som varken känner sig bekväma i kategorierna "tjej" eller "kille". Att killar och tjejer ofta förutsätts begära varandra kan till exempel belysas av indelningen i omklädningsrum efter kön som ofta förekommer i samband med skolidrott. Förståelsen kring att killar och tjejer inte kan/bör byta om tillsammans vilar på en föreställning om att killar och tjejer begär det motsatta könet, är heterosexuella och därför bör delas in i könshomogena grupper, samt att alla barn och unga kan delas in i endera "tjej" eller "kille". På detta och andra sätt förekommer återkommande uppdelningar av barn och unga i grupperna "tjejer" och "killar". Vi vill lyfta fram de för-givet-tagna heteronormativa idéer som ordet "jämställdhet" oftast får i många sammanhang. Den

11. Rosenberg, Tiina (2002) *Queerfeministisk agenda*, sid. 13, 100.

12. Dahl, Ulrika (2005) "Scener ur ett äktenskap: Jämställdhet och heteronormativitet" i Don Kulick (red.) *Queersverige*.

fasta uppdelningen av människor i två kön återspeglas också i kill- och tjejgruppsverksamheten som bedrivs i regi av Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen. Denna verksamhet bygger på att de unga som är med i Ellen och allan går att dela upp i två grupper, två kön, något som många unga kan känna sig obekväma i. Vi anser att detta är problematiskt och att vi bör fundera över vilka normer vi reproducerar i och med denna uppdelning. Vi är medvetna om att vi måste arbeta vidare med detta för att förbättra verksamheten och göra den mer inkluderande, och öppnare, inte minst för dem som inte känner sig bekväma i sin tilldelade könstillhörighet.

Med fokus på makt och barnets rättigheter

Ovan har vi diskuterat normer, det tvådelade könssystemet, maskulinitet och femininitet, heteronormativitet och begreppet jämställdhet. Vad som är centralt för alla dessa diskussioner är makt. Makt och ojämn fördelning av makt skapar olika mycket handlingsutrymme, olika förutsättningar och olika möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda. Alla människor oavsett etnicitet, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt ska ha samma rättigheter enligt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och FN:s konvention om barnets rättigheter: Barnkonventionen. Dock menar vi att alla människors lika rättigheter inte tillgodoses så länge det finns tvingande normer kring hur tjejer och killar ”ska vara”, kring att man måste identifiera sig som endera kille eller tjej, kring att tjejer bara ska bli kära i killar och tvärtom, kring vilken sexualitet som anses vara den ”normala” och så vidare. När vuxna som arbetar med barn och unga, medvetet eller omedvetet, reproducerar dessa normer kränks barn och ungas rättigheter. Enligt Barnkonventionen så skall dessa rättigheter vara absoluta och

vuxna är därigenom tvingade att arbeta för att tillgodose och uppmärksamma alla barn. Därför är det också väldigt viktigt att vuxna tar ansvar för att aktivt arbeta för att ifrågasätta de normer som leder till kränkningar av barn som inte passar in i heteronormen. Men för att kunna motverka och ifrågasätta normer behövs ofta någon form av kunskap, utbildning eller dylikt. Det är faktiskt staten och regeringen som är ytterst ansvarig för att se till att Sverige uppfyller och efterlever Barnkonventionen och det är även stater som riskerar att anklagas och kritiserats för att bryta mot Barnkonventionen. Därför menar vi att staten och regeringen är ansvariga för att tillhandahålla vuxna (som arbetar/kommer arbeta med barn och unga) verktyg för att ifrågasätta och motverka normer i sitt vardagliga arbete. Staten kan med fördel delegera delar av detta ansvar till kommun och landsting som i sin tur kan vidta de åtgärder som behövs för att Barnkonventionen skall uppfyllas i praktiken.

Disposition och metod

Till grund för denna rapport ligger dokumentation från Ellen- och allan-grupper runt om i landet. Dokumentationen bygger på grupper från höst- och vårterminen år 2008, vilket innefattar ungefär 200 deltagare, och har författats av gruppernas samtalsledare. År 2008:s dokumentation har fokuserat ämnet hbt och normer kring sexualiteter och kön. Dokumentationen inkluderar citat från vad deltagarna sagt under träffarna, samt samtalsledarnas reflektioner kring hur ämnet diskuterades i gruppen. Dokumentationen tar bland annat upp vilken kunskap deltagarna i Ellen och allan har om ämnet, vilka attityder och åsikter deltagarna ger uttryck för samt hur deltagarna tycker att skola, vuxenvärden och samhället tar upp detta. Utöver den skriftliga dokumentationen har även fyra fokusgruppsintervjuer gjorts med två Ellen- respektive allan-grupper i landet. Intervjuerna gjordes för att komplettera det

skriftliga materialet och för att ge tillfälle att ställa mer ingående frågor och följdfrågor till hur deltagarna förhåller sig till ämnet sexualitet och kön.¹³

Rapporten är indelad i tre delar. Den första delen fokuserar kunskap kring sexualitet och kön, den andra delen fokuserar åsikter och attityder kring sexualitet och kön och den tredje delen fokuserar på åtgärder. Vi har valt att separera kunskap från attityder och åsikter, trots att dessa ofta hänger ihop. Vi menar att kunskap så som den definieras nedan kan bidra till att ifrågasätta normer och föreställningar som tas för givna. Dock tror vi inte att ökad kunskap automatiskt kommer leda till att kränkningar och diskriminering upphör. Snarare menar vi att ökad kunskap tillsammans med förändrade attityder

---

13. Intervjuguiden finns som bilaga längst bak i rapporten. Både grupper i storstäder och mindre ort har intervjuats. De som ingått i intervjuerna har alla deltagit i allan och Ellen ungefär en halv termin. En problematik vi brottades med innan intervjuerna var hur vi skulle hantera eventuella kränkningar under intervjuerna. Vi ville att deltagarna skulle svara ärligt på våra frågor och inte utifrån vad de trodde var "politiskt korrekt". Samtidigt är gruppintervjuer svåra i och med att deltagare kan bli kränkta av de uttalanden som sker under intervjun. Hur skulle vi till exempel hantera ett uttalande om att "bögar är äckliga"? Genom att ställa många följdfrågor kring de kränkande uttalanden som gjordes försökte vi komma fram till vad personen i fråga egentligen menade med uttalandet. Till exempel frågade vi "vad är det som gör att du tycker det", "är det också äckligt när en kille och en tjej är tillsammans", "Är all kärlek lika äcklig/oäcklig?". Ofta visade det sig vara bestraffningen av att avvika från normen som personen egentligen var kritisk emot. Till exempel sa en person att det skulle vara olagligt att vara bög, när vi ställde följdfrågor förklarade personen att det vore bra på grund av att ingen då kunde använda ordet bög för att sära eller kränka någon. Vi hanterade också situationen genom att fråga om någon annan i gruppen hade en annan åsikt, vilket de ofta hade och gav uttryck för. Vi är medvetna om att ansatsen i intervjuguiden och intervjuerna kan tolkas som icke-normkritiska. Syftet med intervjuerna var främst att komma åt en så realistisk verklighetsbild som möjligt, gällande hur barn och unga förhåller sig till hbt, sexualitet och kön. Trots detta förhåller vi oss självkritiskt till vår förmåga att upprätthålla en normkritisk ansats i intervjuerna. Eftersom vi som intervjuare inte träffat dessa personer förut och inte heller skulle träffa dem igen bestämde vi att det var viktigt att samtalsledarna var med under intervjun så att de efter att intervjun kunde fortsätta diskussionen med fokus på att problematisera de kränkande uttalandena och återkoppla till normen och maktstrukturerna "bakom normen". Detta eftersom vi tycker det är viktigt att inget kränkande uttalande får stå oemotsagt.

och normer kring sexualiteter och kön är nödvändigt. Med *kunskap* menas i denna rapport kunskap om till exempel vad homosexualitet/heterosexualitet/bisexualitet/transpersoner/cispersoner betyder och så vidare Skolelevers kunskap om sexualitet och kön, kan på samma vis som kunskap kring matematik härledas till skolan och hur skolan har lärt ut (eller inte lärt ut) detta. Den här typen av kunskap menar vi ska integreras i alla samhällsfrågor och i all undervisning för att på så sätt utmana och ifrågasätta normer. Med *attityder* menas subjektiva åsikter kring sexualitet som ofta, men inte alltid, kan härledas till hur skolan, vuxna, kompisar eller samhället/media förhåller sig till sexualitet och kön. Med *åtgärder* menas de åtgärder och förändringar som vi ser som centrala för att kunna uppfylla Barnkonventionen och för att inget barns rättigheter skall kränkas. Vi vill poängtera att det är ålagt alla vuxna att se till att Barnkonventionen uppfylls. Vuxna har ansvar för att Barnkonventionen uppfylls och att inget barn får sina rättigheter kränkta. Detta innebär att det aldrig kan vara det enskilda barnets "fel" att denne uttrycker sig kränkande om icke-heterosexuella människor och/eller transpersoner. Istället menar vi att det är vuxenvärlden som brustit i sitt uppdrag att uppfylla Barnkonventionen i och med att de vuxna skapat en miljö där det för barn och unga blir eller är möjligt att uttrycka sig kränkande. Att det finns miljöer som tillåter (eller kanske uppmuntrar) kränkningar är på så vis ett tydligt tecken på att Barnkonventionen inte uppfyllts och på att vuxna inte tar sitt ansvar i att uppfylla densamma.

**Barn och ungas
kunskaper om sexualitet och kön –
”Jag tänker på killar som
strular med killar”**

Varför behövs kunskaper
om sexualitet och kön?

Det här kapitlet är till för att diskutera och analysera de kunskaper som barn och unga har om sexualitet och kön, enligt de intervjuer vi gjort och den dokumentation som vi tagit del av inför skrivandet av denna rapport. Att ha kunskap om något tror vi utgör en god förutsättning för att ifrågasätta normer och för-givet-tagna idéer och föreställningar. Att ha kunskap om olika sätt att leva på och ordna sitt liv må kanske vara än viktigare än kunskaper i till exempel matematik och geografi, inte minst för att det öppnar upp för alternativa livsval och ifrågasättande av normer. Däremot menar vi inte att det räcker med att ha kunskaper om sexualitet och kön för att förhålla sig kritiskt eller ifrågasättande till de normer som existerar kring dessa begrepp. Men med anledning av att kunskap kan vara en av flera viktiga metoder för att motverka stereotyper och fördomar vill vi i detta kapitel lyfta barn och ungas nuvarande kunskaper om sexualitet och kön och diskutera varför det är viktigt att arbeta med att stärka dessa kunskaper.

I denna diskussion stödjer vi oss på Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

och Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94), som tillhör skolans viktigaste styrdokument, och som uttryckligen menar att all kränkande behandling skall motverkas med bland annat kunskap och aktiva insatser. I inledningen till Läroplanen står det bland annat att läsa att:

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, *sexuell läggning* eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, *öppen diskussion och aktiva insatser*.¹⁴

När det gäller barn och ungdomars kunskaper om sexualitet och kön kan vi sammantaget konstatera att de varierar mycket mellan de olika grupper och personer som ingått i vår undersökning. I vissa grupper och av vissa personer upplevdes ämnena som odramatiska och en del av vardagslivet, en Ellen-deltagare berättade exempelvis att ”min farfar är transa” vilket möttes av positiva kommentarer av de andra deltagarna. I andra grupper upplevdes sexualitet och kön som ovana ämnen att prata om, några allan-deltagare menade exempelvis att ”man pratar aldrig om det” och att ”vi har inte snackat om det ... alls ... nästan”, varken i hemmet eller i skolan.

För dem som upplevde ämnet som odramatiskt tycktes det inte innebära någon större svårighet eller problem att prata om sin egen eller andras sexualitet som ickehetero, medan det i grupper där samtalsämnet tycktes nervöst eller obehagligt oftast uppgavs som otänkbart att vara något annat än heterosexuell och cisperson, vilket märktes på kommentarer av typen

14. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lp094, sid. 3, vår kursivering.

”jag skulle hellre dö än folk trodde att jag var homosexuell” och ”jag skulle typ tänka äckligt ... ja, typ”. Bland dem som fann samtalsämnet obekvämt så tycktes Ellen- och allan-träffarna vara det första mötet med att öppet diskutera dessa frågor. Vid ett tillfälle då vi frågade några Ellen-deltagare om när de diskuterat hbt i skolan, pekade de på samtalsledarna i gruppen och sa ”bara tillsammans med dem”.

I vissa grupper som vi pratat med uppstod skratt, fniss, tystnad och bråk i anslutning till flera av frågorna som rörde sexualitet och kön. I dessa grupper fick vi känslan av att samtalsämnena om sexualitet och kön upplevdes som tabubelagda av åtminstone vissa deltagare, säkerligen på grund av att man pratat så lite om det här ämnet både i och utanför skolan. När en allan-grupp som vi intervjuade fick frågan om hur vuxna pratar om det i skolan blev svaren att ”dom har aldrig snackat om det ...”, men den spontana reaktionen blev också ”svordomar!”

Att den omedelbara associationen till svordomar eller skällsord är det första som har uppkommit i flera samtalsgrupper när vi frågat om hur och när man pratar om sexualitet och kön i skolan menar vi kan ses som en indikator på att dessa ämnen inte diskuteras och integreras i tillräckligt hög grad i och utanför undervisningen i skolan. De omedelbart negativa associationerna till hur det pratas om detta i skolan signalerar snarast att frågor som rör sexualitet och kön endast uppkommer eller diskuteras i negativa situationer. Att en motvikt till detta behövs tycker vi är tydligt.

Eftersom Läroplanen är ett centralt dokument för skolan och dess värdegrund vill vi lyfta fram detta dokument som ett viktigt instrument i arbetet för att öka och förbättra kunskaperna om sexualitet och kön. Detta tror vi är ett av flera led i att utveckla och förbättra normkritiska förhållningssätt i skolan. I anslutning till det vill vi påpeka Läroplanens viktiga budskap om att ”aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper”¹⁵ bland annat genom kunskap. Detta

15. Lp094, sid. 8.

understryker betydelsen och vikten av att arbeta med och utveckla normkritisk verksamhet och undervisningsmetoder som också kan bidra till att fördjupa och stärka barn och ungas kunskaper om sexualitet och kön.

Kunskaperna om sexualitet och kön har varierat hos personerna i vårt material, med det finns en rad frågor och problemområden som berörts av majoriteten av Ellen- och allan-deltagarna. Dessa tar vi upp och diskuterar nedan.

Kunskap om sexualitet och kön i skolan

Materialet som samlats in i anslutning till den här rapporten visar att de flesta 14-åringar som har deltagit i Ellen- eller allan-grupper mycket sällan eller aldrig har pratat om frågor som rör sexualitet och kön i skolundervisningen, detta har framgått av kommentarer som ”vi snackar aldrig om det i skolan” och ”man lär sig inget om det”. Detta var något som gällde både för dem som sade sig ha mycket och dem som sade sig ha lite kunskap om dessa frågor. När vi undrade hur de pratar om heterosexualitet i skolan, var detta en fråga som oftast upplevdes som svår att besvara av dem som deltagit i intervjuerna. En allan-deltagare frågade exempelvis ”vad är heterosexuell, vad betyder det?” medan en Ellen-deltagare sa att ”man hör inte hetero lika ofta som böj och lesbisk”. Vi ser att detta kan vara en indikator på ett tyst och outtalat antagande från många lärare och andra vuxna att de flesta är heterosexuella och cispersoner och att personer med andra sexualiteter och könsidentiteter bara förekommer i undantagsfall. Detta kan också ses som ett praktiskt exempel på hur normer fungerar. De behöver nämligen sällan artikuleras då de av många uppfattas som så ”vanliga” och ”normala” att de helt enkelt blir osynliga. Därmed blir de också svåra att motsäga sig. Vi menar att om skolan skulle ägna sig åt kunskapshöjande och normkritisk verksamhet så borde heteronormen och normer kring kön kunna uppmärksammas och ifrågasättas. En följd

av detta skulle vara att barn och unga i mycket högre utsträckning käner till vad ordet ”heterosexualitet” och ”cisperson” innebär, vilket inte är fallet idag.

De få gånger då de unga vi pratat med menade att frågor relaterade till sexualitet och kön diskuterats i skolan handlade det framförallt om information i samband med sexualundervisningen, där vissa (inte alla) grupper uppgav att läraren pratat om man kan vara homo- eller bisexuell. Att man kan vara transperson nämndes däremot inte. En Ellen-deltagare menade att lärarna hade sagt att ”det finns homosexuella, men nu går vi vidare ...” En allan-deltagare försökte förklara sin syn på icke-heterosexualitet och sex på följande sätt ”det finns liksom en regel, som säger vad som är oskuld, och det är ju att ha sex, inte med sig själv eller en kille eller en gris (skratt). Då är man fortfarande oskuld”. Vår analys av materialet visar att heteronormativa idéer och föreställningar sällan verkar ifrågasättas i undervisningen. Uttalanden från lärare och andra vuxna om att ”det är helt okej att vara homosexuell” signalerar att annan sexualitet än heterosexualitet görs till ett problem eftersom det bara är heterosexualitet som beskrivs som oproblematiserad, samtidigt som normer kring kön helt osynliggörs. Som ett tankeexperiment kan vi fråga oss hur ofta det på sexualundervisningen förekommer uttalanden som att ”det finns något som kallas heterosexualitet” eller ”det är helt okej att vara heterosexuell”. Att vända blicken mot normen på det här sättet, kan vara ett bra sätt att få syn på för-givet-tagna föreställning och normer, något som Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen menar ska vara en del av skolundervisningen. Att många kan ha svårt att tro eller föreställa sig andra människor som icke-heterosexuella eller transpersoner innebär en klar begränsning i förmågan att kunna sätta sig in i andra människors preferenser och villkor, något som Läroplanen påpekar är viktig i skolan då den säger att ”skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse”.¹⁶

¹⁶. Lpo 94, sid. 3.

Flera av samtalsledarna har också i sina dokumentationer av Ellen- och allan-grupperna påpekat att skolan inte tycks ta sitt ansvar när det gäller att diskutera frågor som rör sexualitet och kön och att motverka diskriminering av ickeheterosexuella och icke-cispersoner. Många unga uppger, som också framkom av våra intervjuer, att de varken diskuterat frågorna hemma eller i skolan tidigare. Det framkom bland annat att en lärare förklarat att ”homosexualitet beror på felaktiga hormonuppsättningar”, ett påstående som visar att uttalad homofobi förekommer bland vuxna i skolan eftersom påståendet pekar ut homosexuella personer som ”felaktiga”, något som både är kränkande och oriktigt. Detta är något som givetvis måste ses som ett mycket allvarligt problem som Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen anser att skolan aktivt måste motverka.

Dessutom ansåg en klar majoritet av de unga som ingått i undersökningen att det inte pratas tillräckligt om sexualitet och kön i undervisningen. Vi vill understryka att denna åsikt fördes fram både av dem som uttalat sig positivt och av dem som uttalat sig negativt om frågor kring sexualitet. Några Ellen-deltagare sa att det inte var ”fel att vara homosexuell” men berättade att det kändes svårt och konstigt att prata om homosexualitet. Förklaringen till detta menade deltagarna var att homosexualitet, och att prata om det, är ”ovanligt” och inget de ”stöter på i vardagen”. Några andra deltagare menade att det var viktigt att prata om sexualitet för att ”väcka intresse” och ”öka kunskaperna” i frågorna. Då menade deltagarna att det i längden skulle kännas mindre konstigt med ”homosexuella relationer”. När dessa ämnen diskuteras berördes normer kring kön mycket sällan, vilket vi kommer att diskutera i nästa avsnitt. Diskussionerna om kunskaper och normer kring sexualitet tyder på att skolan idag misslyckas med att ge barn och unga inflytande över skolverksamheten, i och med att frågor som rör sexualitet och kön inte diskuteras trots att eleverna själva önskar att så vore fallet. Det blir även tydligt att skolan misslyckas med att vara kritisk till normer kring sexualitet och

kön i sin undervisning och verksamhet (vilket inte bara gäller sexualundervisningen). Det är viktigt att skolan tar sitt ansvar i dessa frågor och på olika sätt aktivt ser till att realisera de mål som finns i Läroplanen och de krav som Barnkonventionen ställer om att ingen ska utsättas för diskriminering eller kränkande behandling, något som alla skolor aktivt måste se till att motverka.¹⁷

När det gäller kunskaper om sexualitet och kön i skolan vill vi sammanfattningsvis lyfta fram det anmärkningsvärda i att kunskaperna skiljer sig mycket mellan olika grupper som intervjuats inför denna studie. För vissa är det, som vi tidigare nämnde, första gången som de diskuterar icke-heterosexualitet och transfrågor och för andra är det ett samtalsämne som tillhör vardagen. En tolkning av detta är att barn och unga inte erbjuds likvärdig utbildning oberoende av bostadsort och hemförhållanden. Återigen med hänvisning till Skollagen och Läroplanen så skall ”utbildningen inom varje skolform [...] vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas”.¹⁸ Med hänvisningen till en av RFSU Ungdomsrapporter¹⁹ som lyfter fram att hbt-ungdomar mår sämre än andra ungdomar, vill vi understryka vikten av att skolan tar sitt ansvar för att alla barn och unga ska må bra och få utvecklas på sina egna villkor, också oavsett bostadsort och hemförhållanden. I detta ingår självklart att ifrågasätta och lyfta upp heteronormativa föreställningar som begränsar barn, unga och vuxna i deras tillvaro. Ett arbete som skolan inte bara bör ha en mycket aktiv del i utan också är skyldig att faktiskt göra.

17. Se Lp094, sid. 3, 8.

18. Lp094, sid. 4.

19. Blomqvist Björk, Mikael (2005), ”*Det löser man väl som förälder*” En rapport om högstadiesföräldrars tankar om vikten av att prata hbt-frågor med sina barn.

”Om en kompis skulle byta kön
så skulle man bli chockad”

Enligt de unga som förekommer i vårt material verkar det som att transrelaterade frågor inte alls diskuterats i skolan. Sammantaget kan det konstateras att kunskaperna om transpersoner och olika transbegrepp varierade kraftigt mellan olika grupper och olika unga. Vi märkte ofta under våra intervjuer att trans föll bort från diskussionen och svaren kom i hög utsträckning att handla om homosexuella och bisexuella eller, som i fallet med flera utav allan-grupperna, om bögar. Detta kan bero på att normer kring kön oftast är ännu starkare (och osynligare) än normer kring sexualitet. Detta var däremot inte fallet i alla grupper. I flera av Ellen-grupperna kände deltagarna en eller flera transpersoner och i en av grupperna fanns en deltagare som själv ville byta kön. Generellt kan vi ändå säga att kunskaperna om transfrågor bland dem vi pratat med varit mycket låga och i vissa grupper var ämnet svårt att begripliggöra. Detta visar exempelvis följande svar som vi fick från en allan-deltagare, när vi frågat om man någon gång pratat i skolan om att man kan känna sig som en tjej/kille fast man inte är född som det; ”det där tila-programmen²⁰, det finns en tjej, hon är brandman, hon har aldrig haft på sig en klänning, hon är en sån pojkflicka, (...) men jag har inte sett nån i verkligheten...” Det här citatet kan sägas exemplifiera den stora kunskapsluckan kring transfrågor som vi fann hos många av dem vi intervjuat och av dem som funnits med i dokumentationen, eftersom citatet ovan visar en sammanblandning mellan könsöverskridande beteende och transpersoner.

I flera fall förekom uttalanden som; ”Om en kompis skulle byta kön så skulle man bli chockad”, ”Jag skulle ta det oseriöst” och ”Det skulle ta tid att vänja sig vid tanken”. Vissa vi intervjuat hade, som vi tidigare nämnde, även svårt att förstå innebörden av begreppet och visade ingen förståelse för könsbyte och

20. Här hänvisar personen till ett amerikanskt dejtningprogram som sänds på MTV med namnet ”Tila Tequila”.

menade till exempel istället att ”nej så är det inte... jag gillar killgrejer, alltså jag är pojkflicka, men jag vill inte vara kille, det vill man inte...”

Vår dokumentation visar också att många av deltagarna trodde att ”homosexuella killar klär sig i kjol, sminkar sig och har långa naglar”, vilket skulle kunna tyda på att kunskaperna om vad begrepp som ”bög” och ”transa” står för eller kan innebära saknas. Att killar som klär sig i kläder som förknippas med kvinnlighet associeras med homosexualitet tyder på att beteendet som upplevs som könsöverskridande oftast blandas ihop med sexualitet. Några Ellen-deltagare tog också upp att ”om man ser en kille i tajta byxor så tror man att han är homosexuell”. Även detta tycker vi illustrerar en begreppsförvirring eller sammanblandning mellan könsöverskridande uttryck och sexualitet, som kan indikera på att kunskapsnivån är låg och att verktyg för att kritisera normen hos många unga som vi talat med är få. Något som vi tror speglar stora delar av det omgivande samhällets kunskaper om trans. Dessutom kan önskan om att kunna peka ut och tydligt kunna identifiera en icke-heterosexuell person och/eller en icke-cisperson ses som ett behov av att kunna distansera denna person från sig själv och definiera denna person som annorlunda. Detta går tillbaka till den diskussion vi förde i inledningen om hur normer kan fungera genom att definieras i motsats till det avvikande, där det normala sammankopplas med det goda och önskvärda och det onormala med det mindre goda och mindre önskvärda.

Bilden av att kunskapsnivån när det gäller transpersoner generellt är ganska låg förstärks i och med att samtliga personer som ingår i vår studie menar att man aldrig diskuterar transrelaterade frågor eller pratat om/till transpersoner i skolan. Här vill vi påpeka skolans plikt att följa diskrimineringslagstiftningen som tillsammans med skollagen är det dokument som skall skydda skolelever från att bli utsatta för kränkande behandling.²¹ Även könsöverskridande identitet och/eller uttryck

21. <www.skolinspektionen.se/BEO>, 6 maj 2009.

ingår som diskrimineringsgrund i denna lag, vilket gör att skolans huvudmän har skyldighet att se till att ingen i skolan diskrimineras på grund av detta.²² I Läroplanen står det dessutom uttryckligen att ”skolan skall ta avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling”.²³

Sammanfattningsvis kan man säga att kunskapsnivån om frågor som rör transpersoner är betydligt lägre än kunskaperna om homo- och bisexualitet, kunskaper som i sig generellt är ganska låga. Detta är något som skolan och dess personal behöver arbeta med för att ändra, inte minst med tanke på alla de barn och unga som inte känner sig säkra i sina könsidentiteter och aldrig får utrymme att synliggöra eller diskutera detta i skolundervisningen. För Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen är frågan om barns rättigheter av högsta prioritet, något som vi menar på ett självklart sätt ska röra alla barn oavsett könsidentitet eller sexualitet. Det finns dessutom lagstiftning som ska skydda barn och unga från diskriminering och som därför bör åberopas för att se till att kunskapsituationen kring trans förbättras.

”Bonde söker fru” och ”Tila Tequila”

I vår studie har flera ungdomar ur olika Ellen- och allan-grupper refererat till tv-program som ”Bonde söker fru” och ”Tila Tequila” när vi frågat dem om hbt.²⁴ Dessa tv-program utgjorde några av de få referenser som just dessa personer menade att de hade till hbt-personer. Ett generellt problem kan sägas vara att det i många fall sällan eller aldrig förekommer att

22. <www.manskligarattigheter.gov.se/>

23. Lp094, sid 8.

24. ”Bonde söker fru” är ett svenskt dejtingprogram som sänds på TV4. Under säsong tre deltog en homosexuell bonde i programmet för första gången bland de annars uttalat heterosexuella deltagarna (<www.tv4.se/>). ”Tila Tequila” är ett amerikanskt dejtingprogram som sänds på MTV och som går ut på att en uttalat bisexuell person ska hitta mannen eller kvinnan i sitt liv (<www.mtv.se/>).

man pratar om sexualitet och kön i vardagen och att frågor som bland annat rör hbt därför blir till något som man bara ser i vissa program på tv. Program som tenderar att porträttera och forma dess deltagare efter mycket stereotypa mallar. Slutsatsen av detta är att det i många fall tycks som om icke-heterosexualitet och transpersoner är nästan totalt osynliggjorda, förutom i ett antal underhållningsprogram med ”udda” figurer på tv. Detta bör givetvis ses som ett problem, eftersom det bidrar till att förstärka heterosexuella och cispersoner som ”normala” och ”alla andra” som ”avvikare”. Vi menar att när personer som inte definierar sig som heterosexuella eller känner sig som cispersoner endast får ta plats i populärkulturen eller den offentliga sfären just som annorlunda eller avvikande, bidrar detta till att upprätthålla idéer om att heterosexuella och cispersoner är de som är vanliga och normala.

Oavsett kunskapsnivå om frågorna menade alla som vi intervjuade att bilder och filmer av tjejer och killar i förhållande-rika kärlekskonstellationer förekommer betydligt oftare än bilder av andra kärleksrelationer, både på TV, i filmer och i samhället i övrigt. När vi har frågat om varför de tror att det är så har svaren bland annat varit att ”det är mer accepterat”, ”det kommer från förr i tiden då man var tvungen att vara heterosexuell”, ”man skulle ju stänga av tv:n och kasta ut den från balkongen om det var böge-tv”, ”många filmer kommer från Amerika och där gillar man ju inte bögar och sånt” eller ”det normala är ju tjejer och killar”. De bilder som många människor dagligen tar del av via bland annat media och populärkultur menar vi bidrar till att forma hur vi ser på normer och vad vi uppfattar som vanligt och ovanligt. Det är svårt att komma med direkta förslag på hur sådant ska kunna motverkas och förändras, eller hur vi helt enkelt kan skapa andra och mer nyanserade bilder av vad som är ”vanligt”. Att öka kunskaperna om frågor som rör sexualitet och kön tror vi är ett bra sätt att få igång ett normkritiskt förhållningssätt till de bilder vi dagligen exponeras för. Det blir dessutom viktigt att skolan agerar motpol och väger upp den snedvridna bild som ges i media och populärkultur.

”Det är vanligare med tjejer”

Många av dem som förekommer i vårt material trodde och tyckte att det var vanligare och mindre konstigt med lesbiska än med bögar. Både i Ellen- och i allan-grupperna förekom åsikter om att det är ”mindre konstigt med att två tjejer är tillsammans än två killar” eller ”det normala är ju kille och tjej och sen lebbarna också ... men bögar det är lite onormalt”. Oftast motiverades det med att det var just sexet mellan två män som upplevdes som konstigt och obegripligt, ett sex som ofta under intervjuerna beskrevs i mycket stereotypa och endimensionella ordalag, vilket exempelvis uttrycktes som: ”Det är äckligt när man får ... om man är kille ... och killar får ... penis i sig ... det är äckligt” eller ”kanske killar kan vara ihop som andra men jag fattar inte hur man kan (...) alltså varför man skulle vilja knulla med han, det är rätt sjukt”. Vi menar att detta både speglar bristen på kunskap om olika sätt att ha sex på (och att sex exempelvis inte behöver innehålla penetration av olika slag) och att homofobiska uttalanden, särskilt om killar som har sex med varandra, förekommer bland de unga som figurerar i vårt material.

Det var generellt vanligare i de flesta allan-grupper att ”homosexualitet” direkt associerades till homosexuella män. I en Ellen-grupp påpekade dock flera av deltagarna att det oftare förekommer homosexuella män än homosexuella kvinnor i offentlighet och media, något som pekar på att samtidigt som homosexuella tjejer ansågs mer vanligt än homosexuella killar så verkar det som om åtminstone några av dem vi intervjuat ansåg att tjejerna är mer osynliga i det offentliga rummet, en Ellen-deltagare sa exempelvis att ”man ser sällan två tjejer som är ihop i offentligheten”. Inte heller i dessa diskussioner förekom resonemang om normer kring kön.

I detta kapitel har vi resonerat kring barn och ungas kunskaper om sexualitet och kön med utgångspunkt i vårt material. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att kunskaperna skiljer sig åt mellan olika Ellen- och allan-deltagare och att skolan

generellt sett är dåliga på att lära ut kunskap om kritiska förhållningssätt till frågor som rör sexualitet och kön.

Vi kommer nu att lämna diskussionen om barn och ungas kunskaper om sexualitet och kön för att istället resonera kring barn och ungas attityder och åsikter kring detsamma. Som redan nämnt finns det inga vattentäta gränser mellan vad som är ”kunskap” och vad som är ”attityder”. I nästa kapitel kommer vi bland annat analysera varför barn och unga är rädda för att bli förknippade med icke-heterosexualitet, varför de tror det är vanligare med lesbiska än bögar, varför bög är ett så vanligt förekommande skällsord samt varför skolpersonal enligt dem i vårt material sällan ingriper vid kränkningar.

**Barn och ungas
åsikter om och attityder till
sexualitet och kön –
”En tjej och en kille är
ju det normala”**

Liksom i föregående kapitel vill vi även inför detta kapitel betona att åsikter om och attityder kring sexualitet och kön skiljer sig åt mellan olika grupper och personer som ingår i detta material. Det är viktigt att hålla i minnet att barn och unga som grupp är en mycket differentierad sammansättning individer med varierande bakgrunder, intressen, egenskaper och attityder. Nedan kommer vi därför att försöka återberätta och analysera skiftningarna och variationerna i de tankar som vi har tagit del av. Det känns viktigt att lyfta fram exempel från båda ytterligheterna för att visa på vilka attityder och åsikter som finns, alltså lyfta fram en så sann problembild/verklighetsbild som möjligt. I vårt material finns exempel på både homofobiska åsikter, som till exempel ”jag kommer inte ifall det handlar om homosexualitet”, samt de som uttryckte det som att det är ”synd om dem som är homofober” eftersom deras föreställningar kan begränsa deras liv. Genom att påtala dessa exempel avser vi inte att hänga ut någon enskild person på grund av personens åsikt, utan det är strukturerna och heteronormen vi försöker lyfta fram och problematisera. Det är vuxnas ansvar

att implementera och uppfylla Barnkonventionen vilket betyder att det är de vuxna som misslyckats, och de vuxna som skall stå till svars, när barn och unga uttrycker sig homofobiskt/transfobiskt.

En tendens som vi sett i vårt material är att de flesta Ellen- och allan-deltagarna har svårt för att knyta icke-heterosexualitet till sig själv. Även av dem som uttryckte sig mycket positivt kring icke-heterosexualitet blev det viktigt att markera och positionera sig själv som heterosexuell. ”Alltså jag är ju inte lebb, men ni fattar vad jag menar”, är ett exempel på ett uttalande från en Ellen-deltagare i samband med att hon diskuterat hur det skulle kunna vara att bli kär i en tjej. Vid rekryteringen av allan-deltagare uttryckte en person en viss oro beträffande allan-gruppen: ”tio killar i ett litet rum med fika och tända ljus, hm ... (skratt), alltså, det är väl inga bögmöten (skratt)”. Ett annat exempel är ett uttalande från en Ellen-deltagare, om homosexuella, där hon menade att ”de är ju också vanliga människor”. Detta belyser att även om det för många av dem vi pratat med inte upplevs som en svårighet eller ett problem att prata om sexuell läggning, så kvarstod tendensen att skjuta ifrån sig frågan och markera att det snarare är ”de andra” som är icke-heterosexuella. Vi menar att detta illustrerar hur normen tar sig i uttryck. I det här fallet handlar det om att heterosexualitet förknippas med det som är önskvärt och bra och alltså det som tillhör ”oss”, medan icke-heterosexualitet och trans får motsatta betydelser såsom icke önskvärt och dåligt och således blir till något som tillhör ”de andra”.

”Jag skulle hellre dö
än att folk trodde att jag var
homosexuell”

Många deltagare i denna rapport uttryckte att det skulle vara problematiskt att komma ut som icke-heterosexuell. På frågan hur det skulle kännas om du en dag kom på att du var kär i någon av samma kön svarade en allan-deltagare: ”självmod, jag

skulle ta självmord” medans en annan person i samma grupp svarade ”leva livet”. Några i Ellen- och allangrupperna svarade ”äckligt” och flera andra svarade att de skulle bli förvånade, tro att kroppen skojade med dem, men om det inte gick över så skulle de försöka acceptera det till slut, men ogärna berätta det för andra. Det fanns även flera som menade att ”Om man är gay så är det så ... man kan inte välja vem man blir kär i”, ”asså, det hade varit liksom ... inget man kan ändra på ... kärlek är kärlek”. Under några av allan-träffarna diskuterades det hur man skulle reagera om ens barn kom ut som icke-heterosexuell. Under dessa diskussioner tog många deltagarna upp att det skulle vara väldigt jobbigt att behöva oro sig för att ens barn blev mobbat och inte passade in. En av deltagarna uttryckte det som att: ”Bögar blir mobbade i skolan, inte så kul att veta som förälder” och en sa: ”Har man fint besök vill man inte direkt berätta att ’min son är bög’”. Samma resonemang fördes kring transpersoner, där deltagarna menade att de som inte passar in i de förväntade könsnormerna, som till exempel att vara antingen ”kille” eller ”tjej”, verkligen riskerar att bli mobbade i skolan.

Oavsett åsikter och attityder till hbt-relaterade frågor menade flera som deltagit i denna studie att det skulle vara svårt att berätta och bli accepterad av släkt och familj om man kom ut som icke-heterosexuell eller transperson. Av dem som öppet kände att de kunde diskutera sin sexualitet/könsidentitet med sina föräldrar, kvarstod problemet att komma ut för övriga släktingar, vänner och bekanta. En Ellen-deltagare fångade detta problem med orden; ”Varför måste man inte komma ut som heterosexuell? Det är konstigt”, något som vi menar illustrerar hur stark heteronormen är i dagens samhälle och hur den påverkar barns, ungas och vuxnas möjligheter att leva de liv de själva önskar. Av intervjuerna och dokumentationsmaterialet framgår mycket tydligt att rädsla kring icke-heterosexualitet och/eller transpersoner inte har så mycket att göra med vad man själv ”tycker” utan framförallt med att deltagarna är medvetna om heteronormen samt hur den fungerar. De är

medvetna om hur normen ser ut och tar sig i uttryck, alltså att normen är heterosexualitet och *att ett brytande av normen alltid kan medföra bestraffningar* av olika slag. Det är framförallt bestraffningarna som upplevs som de jobbiga vilket väl belyses av citatet: ”jag skulle hellre dö än att *folk trodde* att jag var homosexuell” [vår kursivering]. Här återfinns ingen rädsla för att vara homosexuell utan istället en rädsla för att andra ska tro att man är homosexuell. Vi tolkar detta som att personen är säker på att andra, om de trodde att personen var homosexuell, skulle behandla personen på ett sämre sätt än om denna antogs vara heterosexuell.

”Det går inte en dag
utan att jag hör
ordet bög”

Av vårt material framgår att ’bög’ är det vanligast skällsordet bland killar (och till viss del även tjejer) samt något som deltagarna bli kallade, hör eller använder dagligen. Många av de tillfrågade menade att det inte är ett ord som används för att beteckna homosexuella killar utan att det är ett ord man säger när man blir arg på någon, vill retas eller starta bråk. Samtidigt förknippas ”bög” med olika egenskaper som anses oönskade för killar/män, såsom ’fjollig’, ’svag’ och ’tjejig’. Det beskrevs i många sammanhang som viktigt att ta avstånd från andra maskuliniteter än den ”macho”, ”starka” och ”manlige” mannen. Som nämnts tidigare ansåg också majoriteten att det var ”vanligare med lesbiska än med bögar”. Trots, eller kanske på grund av, att många ansåg att det var vanligare med lesbiska än med bögar ansåg många att det var ”värre” eller ”äckligare” att vara bög än att vara lesbisk. Varför är bög ett så vanligt förekommande skällsord och hur kan vi förstå barn och ungas attityder kring att bögar anses vara ”äckligare” än lesbiska?

Under en diskussion om huruvida homosexuella, heterosexuella, transpersoner, cispersoner och bisexuella blir bemötta

och behandlade likadant resonerade några allan-deltagare på följande sätt:

Person 1: Nej men jag tror inte de blir lika bemött som andra, det är ju accepterat... men för vissa är det inte det, man kan bli utstött för det (icke-heterosexualitet, vår anmärkning) liksom ...

Person 4: Och så skulle gympan bli svår också... om det var en kille

Person 1: Ja det skulle den ...

Intervjuare: vad skulle hända då?

Person 4: Ingen skulle ta av sig några kläder förrän han hade duschat och gått... Och så skulle alla komma svettiga till lektionen... det skulle typ gå... inte bra ...

Person 5: Och jag antar också, att folk skulle säga ”gå in i andra omklädningsrummet, tjejernas omklädningsrum” ...

Intervjuare: Tror ni det skulle vara samma om det var en tjej som kom ut som lesbisk?

Flera personer: Nej ...

Person 5: Inte för oss, killarna... (skratt av alla)

Intervjuare: Nej, men om hon skulle duscha med tjejerna? Tror ni dom skulle tycka det va jobbigt att ta av sig kläderna?

Person 4: Jag tror inte de riktigt skulle bry sig på samma sätt ...

Intervjuare: Varför inte?

Person 4: Ibland så... liksom man ser hur tjejer pussar hej då på munnen, om killar håller handen så är de bögar... det är så här... annan typ av skala ...

En deltagare i en Ellen-grupp uttryckte det som att: ”ordet ’bög’ är absolut ett negativt ord för ingen vill ju bli stämplad att vara bög liksom, för det betyder ju att man är lite så här tjejig och att man är rätt äcklig”. I exemplen ovan har deltagarna själva gjort en analys kring att det finns olika ”skalor” eller normer för tjejer och killar. Tjejerna kan pussa varandra på munnen utan att de antas vara homosexuella medan killar som håller handen direkt kommer bli kallade bögar, samt att det för en kille absolut är negativt att bli kallad bög i och med att det betyder att man är tjejig, allan-deltagarna ovan ger

ytterligare uttryck för att de skulle vara ”mer problematiskt” med en homosexuell kille än med en homosexuell tjej, de menar att varken killarna eller tjejerna i deras skola skulle ha ”några problem” med en lesbisk tjej samtidigt som de tror att de skulle bli ”problematiskt” i killarnas omklädningsrum om någon var öppet homosexuell. Hur kan vi förstå dessa åsikter och attityder?

Detta kan förklaras med att det finns olika normer och förväntningar kopplade till respektive kön samt med att femininitet värderas lägre än maskulinitet. Förväntningarna på hur tjejer ska bete sig möjliggör en viss intimitet tjejer emellan, som till exempel pussar eller kramar, medan förväntningar på hur en kille skall vara tydligt begränsar fysisk, icke-våldsam, kontakt killar emellan samt alla andra beteenden som ses som ”tjejiga”. Att som kille göra något som på minsta sätt associeras med ”tjejighet” måste således genast förlöjligas, skämtas bort eller bestraffas. När killar bryter med den förväntade maskuliniteten och till exempel håller varandra i handen kommer detta beteende bestraffas på något sätt för att markera att beteendet inte faller inom ramen för vad som är okej för en kille att göra. Bestraffningar kan se olika ut och vara allt från våld, till verbal markering eller utfrysning och så vidare. Ett vanligt sätt att markera ett oönskat beteende hos en kille verkar enligt deltagarna i den här rapporten vara att kalla killen för ”bögg”. Om en biologisk kille är feminin till uttryck/beteende riskeras han kallas för bögg, på så vis sätts likamedtecken mellan personens könsuttryck/beteende och sexualitet. Dock verkar det motsatta inte gälla för tjejer. Så här resonerar några Ellen-deltagare kring förekomsten av ordet bögg och lesbisk samt huruvida man kan ”se” på någon vad den har för sexualitet:

Person 1: Och det konstiga är ju liksom, ja, typ att man tänker bögar som så här feminina och så, och det finns ju dom som är det...
men typ lesbiska, man tänker inte, ser inte, man går ju inte runt: ”ah, hon är lesbisk” om det är nån tjej som bara går runt så där liksom...

Person 2: Fast det finns ju jättemånga tjejer som typ går runt i baggy jeans och stor tröja och liksom, då tänker, jag tror inte de flesta tänker, åh gud hon är lesbisk, utan dom tänker... Ja precis, dom tänker, hon är hiphopare men när killar går i lite tjejiga kläder då tänker dom, men han är bögg...

Exemplet ovan illustrerar att det är lättare för tjejer att anamma killiga kläder eller beteenden än tvärtom. Tjejer riskerar inte i lika stor utsträckning bli kallade lesbiska eller tagna för homosexuella som killar gör när de anammar så kallade feminina uttryck. Detta kan förklaras med att det manliga värderas högre än det kvinnliga, det blir därför lättare för kvinnor att bete sig manligt än tvärtom. I konstruktionen av maskulinitet finns ett starkt avståndstagande gentemot det som uppfattas som feminint. Detta har sedan sammanblandats med sexualitet så att en biologisk man som är feminin antas vara homosexuell. På detta sätt får ord som bögg funktionen verbal bestraffning för att markera när någon inte uppfyller den önskade maskuliniteten. I konstruktionen av femininitet fyller lesbisk/flata inte samma funktion som ordet bögg även om vissa tillfrågade menar att en ”okvinnlig tjej” riskerar att bli kallad flata. Dock anser en majoritet att en tjej som anammar killiga beteenden i större utsträckning uppfattas som tuff och modig.

De flesta deltagare var överens om att ”bögg” är ett ord man främst kallar killar, och att ordets motsvarighet för tjejer var ”hora”. En Ellen-deltagare menade att det ”både är killar och tjejer som kallar en för hora” och ordet ”hora” tycks av dem vi intervjuat både användas för att skoja, för att sära någon och för att bestraffa ett visst oönskat beteende. I konstruktionen av femininitet bestraffas inte vissa killiga beteende som sportintresse, tuffhet, killiga kläder och så vidare lika mycket som ett ”fel” kvinnligt beteende, ofta kopplat till sexualitet, utseende och respektabilitet. På så vis fungerar ordet hora reglerande för tjejer på samma vis som bögg används för att reglera killar. Dessa ord används för att markera när en person inte lever upp till bilden av hur en tjej eller kille ”skall vara”. Socialantropologen

Fanny Ambjörnsson beskriver hur unga tjejer ständigt tvingas balansera mellan att vara ”hora” och ”okvinnlig kvinna”, en balansgång som Ambjörnsson beskriver som att förhålla sig till två ytterligheter.²⁵ Våra intervjuer bekräftar Ambjörnssons resonemang, om att ”hora” i många fall används för att såra någon, eftersom ordet sammankopplas med till exempel skamlig sexualitet hos kvinnor, något som utgår från en norm om att kvinnor ska vara sexuellt avhållsamma och måttfulla,²⁶ men att ordet också används för att skoja med sina kompisar.

Att lesbiska av majoriteten anses ”mindre äckliga” än bögar förklaras även det av ovan förda resonemang. I och med att normen för tjejer ger utrymme för fysisk närhet som till exempel pussar eller kramar blir kvinnlig homosexualitet, både bland tjejer och killar, mer begripligt än manlig homosexualitet som i sin tur bryter tydligare med normen för manlighet (att kvinnors sexualitet ses som ”ofarlig” kan också vara en del av förklaringen). Dessutom ger allan- deltagarna uttryck för att ”lesbiska är sexiga” och ”hett för killar” och flera av deltagarna associerar ordet lesbisk med ”porr”. En Ellen-grupp förklarade att de händer att vissa killar i deras klass säger att ”jag är lesbisk” med hänvisning till en föreställning om att homosexuella tjejer skulle vara särskilt attraktiva. Deltagarna förklarar att:

Person 1: Och lesbisk hör man också ibland, typ killarna går runt och säger ’äh, jag är lesbisk’, för att de gillar tjejer ... asså det är så här lite skumt ...

Person 2: Eller så hör man den där, är du lesbiskt, äh det är så sexigt ...

Person 3: Bög är mer som ett skällsord och sen lesbisk, då är det typ, äh gud vad ... typ sexigt ...

Att allan-deltagarna associerar idén om lesbiska med något upphetsande/sexigt för heterosexuella killar kan även det förstås som en förklaring till att lesbiska anses vara ”mindre

25. Se Ambjörnsson, Fanny (2004), *I en klass för sig*, sid. 184 ff.

26. Ibid., sid. 204.

äckliga”. Detta kan man tolka som att föreställningen om lesbiska i mindre utsträckning än föreställningen om bögar utmanar normer kring kön och sexualitet i och med att en viss form av lesbiskt sex normaliserats som upphetsande för killar.

Vi menar sammanfattningsvis att användningarna av ord som ”bög” och ”hora” sätter fingret på ett intressant samband, nämligen att de som deltagit i den här rapporten ofta använder dessa ord för att understryka och poängtera oönskad maskulinitet respektive femininitet. De som lyckas bäst med att iscensätta genus, alltså manligt/kvinnligt, i ”lagom” utsträckning, är således också dem som, med Fanny Ambjörnssons ord, sitter med bäst kort på handen i vad som är att likna vid ett socialt sällskapsspel.²⁷ Vi vill i anslutning till detta poängtera vikten av att alla barn bör få möjlighet att utvecklas och bli sedda för dem de är och att det således är viktigt att lärare i skolan och andra vuxna som arbetar med barn och ungdomar försöker att lyfta upp och problematisera dominerande maskuliniteter respektive femininiteter för att tillgodose och uppmuntra barn och unga att också bejaka identiteter som går utanför gängse köns- och sexualitetsnormer.

”Lärarna bryr sig inte
om man retas”

För många av dem som vi har pratat i samband med denna undersökning framstod det som mycket besvärligt och jobbigt att inte kunna eller vilja tillhöra normen. Att just ge sig till känns som ”annorlunda” uppgav många som väldigt svårt och smärtsamt. Många av dem som ingått i materialet menade att lärarna på skolan agerar som om alla är heterosexuella/cispersoner, något som försvårar för de barn och unga som inte känner sig bekväma med att försöka leva upp till normen.

Flera stycken menade också att ”lärarna bryr sig inte om man retas”. Många av allan-deltagarna tog upp att de ofta

27. Ibid., sid. 106.

förekom kompisbråk, att man retade varandra och att ordet bög då ofta förekom som skällsord. De ansåg vidare att lärarna och vuxna i skolan ignorerade detta och inte ingriper i dessa situationer. På frågan om lärarna sa till när folk använde bög på ett nedvärderande sätt eller i bråk svarade några allan deltagare: ”nej de säger ingenting... om de hör hora eller cp kommer de fram och förklarar vad ordet betyder och att man inte får säga så... men inte om det är bög”. Det framgår av deltagarna i denna rapport att de flesta lärare är mycket dåliga på att hantera kränkningar kopplade till sexualitet och kön samt att lärarna oftare ingriper när sexistiskt, kvinnonedvärderande, språkbruk förekommer. Detta tycker vi tyder på att skolmiljön, och lärarna som en del av detta, är heteronormativ. En Ellen-deltagare berättade att några killar i hennes klass hade stått och kramats och att deras lärare då kommit fram och frågat: ”Vad håller ni på med?” Även om lärarna inte menar att reproducera normer kring kön och sexualitet så händer det ständigt i en rad vardagliga händelser. Skolpersonal måste ta ansvar för att följa upp och motverka kränkningar samt hela tiden agera utifrån ett normkritiskt perspektiv.

En deltagare i allan menade att det borde vara olagligt att vara homosexuell, som en strategi för att motverka mobbing i skolan, och sa följande:

Person 1: Jag tycker det skulle vara olagligt att va två tjejer och två

killar, jag tycker man ska vara en från den, en från den...

Intervjuaren: Varför det?

Person 1: Det är bättre då kan ingen bli utsatt för något, eller så här

bli kallad för bög och sänt...

Person 2: Typ bli mobbad...

Person 3: Men ifall man gillar det då? Om man är tjej och gillar tjej?

Person 1: Om man gillar, man får stå ut utan nån kille, eller tjej menar jag...

På frågan varför det ska vara olagligt med samkönade relationer förklarar allan-deltagaren att det blir bättre för att ingen

kan bli mobbad, utsatt eller kallad för bög som skällsord. Vad som är intressant i detta exempel är att motiveringen fokuserar på heteronormativiteten. Trots att deltagarens ”lösning” är att förbjuda normbrytande beteenden/samkönad kärlek så fokuserar deltagaren på bestraffningarna som följer av att bryta mot heteronormen. Problemet identifieras som bestraffningarna och inte som det icke-heterosexuella beteendet i sig. Det är tydligt att personen i fråga är medveten om heteronormen samt vad som händer om man bryter mot den. Att de inte ens diskuterar huruvida en lösning kan vara att lärare och skolpersonal förhindrar bestraffningen kan tolkas som att skolmiljön är en mycket heteronormativ miljö där det enligt eleverna inte på något vis förefaller troligt att lärare och vuxna skulle förhindra dess kränkningar och bestraffningar.

Förslag på åtgärder för att förbättra situationen för barn och unga

Sammanfattande problembild

I det här kapitlet sammanfattar vi de problem som vi identifierat ovan och pekar på vilka åtgärder som skulle kunna vidtas för att förbättra kunskaperna om hbt bland barn och unga och de tvingande normer som finns kring sexualitet och kön. Vårt fokus har dels legat på barn och ungas kunskaper om sexualitet och kön, dels på attityder och åsikter som rör normer kring det tvådelade könssystemet, maskulinitet och femininitet samt heteronormativitet. Vår rapport visar att dessa normer finns i barn och ungas vardag. Som det kommer att visa sig i de åtgärder som vi föreslår så hänger kunskap och normer ihop i stor utsträckning.

Eftersom vår rapport framförallt riktar sig till skolpersonal, skolans huvudmän och till dem som är med och beslutar om frågor som rör skolan kommer våra åtgärder i första hand att kretsa kring arbetet i skolan. En viktig poäng med detta är att skolan är en plats där barn och unga spenderar mycket av sin tid.

I kapitel 2 diskuterade vi kunskapsnivån när det gäller hbt hos barn och unga. Vi kan konstatera att kunskaperna om

sexualitet och kön varierar, men att de allra flesta av dem vi pratat med aldrig eller nästan aldrig pratat om detta i skolan. Med utgångspunkt i Läroplanen (Lp094) som är ett av skolans viktigaste styrdokument har vi lyft frågan om ökad kunskap som en viktig faktor för att motverka diskriminering av ickeheterosexuella och transpersoner. Vi menar att kunskap är en viktig del i att motverka myter, fördomar och stereotyper av grupper och för att ifrågasätta för-givet-tagna normer. Således är frågan om att öka kunskapen kring dessa frågor av stor betydelse för arbetet med att minska diskrimineringen av hbt-personer och stärka barn och unga i att ifrågasätta och bryta normer som är kopplade till sexualitet och kön. Detta är också viktigt för att belysa hur heteronormen är reglerande för alla, oavsett sexuell läggning eller könsidentitet. Vi menar att kunskaper om dessa frågor och dess koppling till normer, samt om vilka rättigheter som barn har, kan vara ett steg i riktning mot att kritiskt förhålla sig till och ifrågasätta normer kring sexualitet och kön.

Med anledning av detta vill vi föreslå att (1) alla som genomgår lärarutbildningen ska få genomgå utbildning i normkritisk pedagogik och att de färdigutbildade lärare som redan arbetar i skolan ska genomgå fortbildning som tar upp detsamma. I normkritisk pedagogik ingår att sätta normen i fokus och kritiskt granska denna, något som vi tror skulle förbättra medvetenheten om heteronormativiteten och på vilka sätt denna återskapas i undervisningen. Poängen är att detta skall utmana och belysa hur olika undervisningssituationer kan genomföras med hjälp av normkritisk pedagogik, något som vi tror skulle bidra till att förbättra kunskapen om frågor som rör sexualitet och kön. Detta är också något som Skolverket står bakom, att skolan måste bli bättre på att hantera och motverka kränkningar och trakasserier i skolan och miljöer kring skolan. I ett pressmeddelande från 2 mars 2009 skriver Skolverket:

Det behövs mer information, utbildning och stödmaterial som är konkret och anpassat till varje verksamhetsform. Men det räcker inte.

Målet med lagen [mot diskriminering] kan uppnås först när personal, barn, elever och studerande blir medvetna om normer, det vill säga sina föreställningar om vad som är normalt och avvikande. Därför föreslår Skolverket att ett normkritiskt perspektiv förankras i lärarutbildningen.²⁸

Det är viktigt att inte missta normkritisk pedagogik för toleranspedagogik. Toleranspedagogik beskriver den typ av pedagogik som länge varit vanlig i Sverige. Målet med toleranspedagogik är att människor som lever i enlighet med normerna, så kallade normpersoner, ska få förståelse för de som avviker från normen, så kallade normbrytare. Genom denna förståelse skall diskrimineringen minska. Enligt ett normkritiskt perspektiv är detta synsätt problematiskt, till exempel kan kränkningar ske när normpersoner får benämna föreställningar om dem som avviker från normen. Ett annat problem är att toleranspedagogiken inte nödvändigtvis leder till förändring av orättvisor eller diskriminering eftersom fokuset på normbrytare riskerar att osynliggöra de strukturer som möjliggör diskriminering etcetera. Genom att ge de som befinner sig ”i” normen möjlighet att sätta ord på föreställningar om normbrytare återskapas ojämna maktrelationer mellan över- och underordnade grupper i samhället. En normkritisk pedagogik skiljer sig från detta i och med att den fokuserar normen samt de strukturer som ligger till grund för orättvisor och diskriminering.²⁹ Om vuxna som arbetar med barn och unga är normkritiska i sin undervisning och i sitt bemötande kan vi lättare motverka kränkningar och diskriminering av barn och unga.

Vi menar att denna rapport, som problematiserar normer kring sexualitet och kön och hur barn och ungas livssituation ser ut idag, är ett viktigt steg mot att uppfylla Barnkonventionen för *alla* barn. För Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen handlar det om att ta barns rätt till ett liv fritt från

28. <<http://www.skolverket.se/sb/d/2573/a/15205>>, 2 mars 2009.

29. <<http://www.rfsl.se/?p=3815&aid=10228>>, 29 maj 2009.

kränkningar och diskriminering på allvar. Ett positivt exempel som visar på att den normkritiska pedagogiken fungerar samt att den inte är särskilt svår, får vi av de Ellen-deltagare som efter några Ellen-träffar börjar säga ”om man skulle bli tillsammans med någon kille *eller tjej*...”, istället för bara kille.

I kapitel 3 diskuterade vi attityder och åsikter om normer kring sexualitet och kön hos barn och unga. Som rapporten visar så är heteronormen stark i vårt samhälle och den får många barn och unga att må dåligt och känna sig osynliggjorda. Att heteronormen är stark illustreras bland annat av att många barn och unga som vi pratat med varit noga med att positionera sig mot ickeheterosexuella, vilket ytterligare bidrar till att utmåla ickeheterosexuella som annorlunda. Frågor som rör trans- och cispersoner har återkommande glidit undan från diskussionen, vilket vi diskuterade i kapitel 2. Att arbeta utifrån att det i varje situation, varje klassrum, varje samtal finns personer med olika sexualitet, könsidentitet och preferenser tror vi är ett viktigt led i arbetet mot denna positionering som spär på föreställningar om ickeheterosexuella och transpersoner som annorlunda. Det handlar inte om att på sexualundervisningen säga ”och så finns det homosexuella också”, utan att från början veta att det finns icke-heterosexuella och transpersoner i rummet.

Rädda Barnens Ungdomsförbund och Rädda Barnen arbetar utifrån Barnkonventionen med att förbättra situationen för barn och unga. Eftersom alla människor oavsett ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt ska ha samma rättigheter enligt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen, och då detta inte är fallet i dag, måste vi fundera över hur vi kan förbättra denna situation så att fler kan må bättre och leva det liv de själva vill leva. Barnkonventionen ratificerades av FN i november 1989, Sverige är ett av många länder som skrivit under denna konvention som ska stärka barns roll i samhället och i familjen. I Artikel 2 står till exempel att inget barn ska

diskrimineras, en punkt som vi velat ta fasta på och lyfta upp i denna rapport. Barnkonventionen är också ett dokument som är viktigt för delar av skollagen och alla skolor är ålagda att följa Barnkonventionen.³⁰ Ytterst är det regeringen och staten i de länder som ratificerat Barnkonventionen som är ansvariga för att konventionen följs. Vi föreslår därför (2) att skolan ska införa obligatorisk undervisning i barns rättigheter med utgångspunkt i Barnkonventionen där det poängteras att det är vuxnas ansvar att se till att den efterföljs.

Som vi konstaterat i tidigare kapitel visar våra intervjuer och vår dokumentation från Ellen- och allan-grupper att skolan brister i sitt ansvar att tillgodose alla barns behov när det gäller hbt-frågor och att ifrågasätta normer kring sexualitet och kön. Alla barn som går i skolan ska skyddas av *skollagen och diskrimineringslagen*.³¹ Dessa lagar ska skydda skolelever från att bli kränkta och diskriminerade. Diskrimineringslagen föreskriver bland annat att varje skola varje år ska upprätta en likabehandlingsplan. På Barn- och elevombudsmannens (BEO) hemsida står det att läsa att 9 av 10 skolor som Skolinspektionen granskat har brister i sina likabehandlingsplaner³², vilket är att betrakta som ett mycket allvarigt problem då skolornas likabehandlingsplaner är ett viktigt verktyg för att motverka diskriminering. Det är skolans huvudman (som kan vara antingen privat eller kommunal) som har ansvar för att ingen elev på skolan diskrimineras eller utsätts för kränkande behandling i skolan.³³ Vi vill därför föreslå (3) att staten skall ställa hårdare krav på skolans huvudmän (vilket inkluderar kommunala såväl som privata ägare) att konkretisera och implementera likabehandlingsplaner i skolan som kan hjälpa till att garantera att diskrimineringslagstiftningen följs i skolan och att den

30. www.skolinspektionen.se/BEO, 25 maj 2009.

31. www.skolinspektionen.se/BEO, 6 maj 2009.

32. Ibid.

33. Se Skolverkets pressmeddelande ”Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling måste stärkas” på <<http://www.skolverket.se/sb/d/2573/a/15205>>, 2 mars 2009.

innehåller strategier och metoder för hur diskriminering av *alla* barn ska motverkas. Planen ska enligt lag uppdateras varje år, utgå från varje enskild skolas problembild och barn och unga ska få vara med och ha inflytande över hur planen ska se ut.³⁴

För att underlätta för skolans huvudmän att upprätta bra och konkreta likabehandlingsplaner föreslår vi dessutom (4) att regeringen bör ge i uppdrag till Skolverket att skapa en kunskapsbank som kan fungera som en "help desk" eller liknande för skolor och skolpersonalen om hur de kan arbeta med normkritisk pedagogik och framtagandet av likabehandlingsplaner.

Eftersom skolan dessutom skall arbeta för att "låta varje enskild elev finna sin unika egenart"³⁵ i enighet med Läroplanen (Lp094) anser vi att det finns starka incitament för skolan att arbeta med att uppmärksamma och ifrågasätta normer kopplade till sexualitet och kön.

Skolan har en viktig roll och uppgift i att förhindra kränkningar och tillgodose alla barn och ungas rättigheter. Det belyser även betydelsen av lärare och andra vuxnas agerande och attityder när det kommer till att upprätta eller utmana rådande normer, inte minst heteronormen och normer kring sexualitet och kön. Vi vill därför påpeka hur viktigt det är att i skolan arbeta med att ifrågasätta och synliggöra tvingande och begränsande normer. Det är således av yttersta vikt att det i skolan finns konkreta strategier för att arbeta med just detta. Det behöver inte vara fråga om särskilt svåra eller krångliga åtgärder. Att till exempel utmana de heteronormativa exemplen, som utgår från att alla är heterosexuella och känner sig bekväma i sitt sociala kön, med andra, icke-heteronormativa exempel är ett relativt lätt sätt. Att vid en uppsatsövning som handlar om att skriva slutet på en av tre givna kärleksberättelser,

34. <www.skolinspektionen.se/BEO>, 6 maj 2009. Detta krav är i enighet med Barnkonventionen.

35. Lp094, sid. 3.

låta en av de tre berättelserna handla om två tjejer som är kära i varandra och att på samhällskunskapen exempelvis diskutera sociala, juridiska och identitetsmässiga betydelser av kön, kan vara några sätt. Ett annat exempel är att byta ut matematiktalet som handlar om räntan på Görans och Katarinas hus till att istället handla om räntan på Javids och Eriks hus. Om man vill bedriva icke-heteronormativ undervisning menar vi att det är av högsta vikt att inte bara nämna sexualitet och kön i diskussioner som handlar om diskriminering eller sexualundervisningen. Utan att faktiskt införliva icke-heterosexualitet och transfrågor i den ordinarie verksamheten som något självklart, oproblematiskt, lustfyllt, normalt och så vidare.

Vissa kan uppleva det som svårt att arbeta för att bryta och ifrågasätta etablerade normer och föreställningar. Ett tips från lärare som idag arbetar normkritisk med dessa frågor är att hitta en likasinnad vuxen på skolan som man kan diskutera normkritisk pedagogik med. Tillsammans kan man därefter börja arbeta med det i undervisningen. Det finns flera bra böcker som tipsar om metoder och verktyg för att genomföra normkritisk verksamhet där alla barn och ungas behov och rättigheter tillgodoses. På sida 59 följer lite tips på litteratur som kan vara till hjälp på vägen. Ett annat tips är att ta kontakt med den lokala RFSL-föreningen där du bor, RFSL Ungdom (ungdomsförbundet för hbt-personers rättigheter) har lång erfarenhet av normkritiska metoder och har tagit fram användbara verktyg som lämpar sig att använda i skolliknande situationer.

Det var inte länge sen de som ville minska sexuella trakasserier och öka kunskapen kring könsdiskriminering i skolor kände så väl motstånd som uppgivenhet inför uppgiften. Trots att vi kanske inte har kommit så långt som vi önskar tror vi de flesta håller med om att arbeta för att förebygga könsdiskriminering eller sexuella trakasserier i alla fall rört sig framåt. Det är nu dags att på allvar arbeta för att normer kring sexualitet och kön förändras så att inget barn behöver kränkas eller diskrimineras.

Krav från Rädda Barnens Ungdomsförbund
och Rädda Barnen:

1. Alla som genomgår lärarutbildningen ska få genomgå utbildning i normkritisk pedagogik och att de färdigutbildade lärare som redan arbetar i skolan ska genomgå fortbildning som tar upp detsamma. Detta krav riktar vi dels mot riksdag och regering som beslutar om lärarutbildningen, och dels mot enskilda lärosäten som ansvarar för den konkreta utformningen av lärarutbildningen. Vidare riktas detta krav mot skolans huvudmän som aktivt ska verka för att skolans undervisning präglas av normkritisk pedagogik. Lärare och elever måste få kunskap i teori och praktik kring normkritik.
2. Att skolan ska införa obligatorisk undervisning i barnets rättigheter med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen och utbildning om barnets rättigheter ska tydligt in i läroplaner och kursplaner.
3. Att staten skall ställa hårdare krav på skolans huvudmän (vilket inkluderar kommunala såväl som privata ägare) att konkretisera och implementera likabehandlingsplaner i skolan som kan hjälpa till att garantera att diskrimineringslagstiftningen följs i skolan. Med hårdare krav menar vi att sanktioner bör kunna beslutas av Skolinspektionen mot de huvudmän som inte tar sitt ansvar för detta. Vi ser med glädje att detta finns i förslaget till ny skollag.
4. Att regeringen ska ge i uppdrag, till Skolverket, att skapa en kunskapsbank som kan fungera som en "help desk" eller liknande för skolor och skolpersonal om hur de praktiskt kan arbeta med normkritisk pedagogik och framtagandet av likabehandlingsplaner. Denna "help desk" ska knyta an till annan kunskap om elevinflytande, barnets rättigheter och demokrati i skolan.

5. Att sexuell läggning och könsidentitet tydliggörs som diskrimineringsgrunder i FN:s konvention om barnets rättigheter och skrivs in som tilläggsprotokoll.

Referenser och lästips

- Ambjörnsson, Fanny (2006), *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Ambjörnsson, Fanny (2004), *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Blomqvist Björk, Mikael (2005) "Det löser man väl som förälder" *En rapport om högstadiesföräldrars tankar om vikten av att prata hbt-frågor med sina barn*, RFSL Ungdom & NMA.
- Brade, Louise & Engström, Carolina & Sörensdotter, Renita & Wiktorsson, Pär (2008), *i normens öga – metoder för en normbrytande undervisning*, Friends.
- Butler, Judith (2007), *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge
- Dahl, Ulrika (2005), "Scener ur ett äktenskap: Jämställdhet och heteronormativitet" i Don Kulick (red.) *Queersverige*, Stockholm: Natur och Kultur, sid. 48–71.
- Dahlén, Sandra (2006), *Hetero*, Stockholm: Tiden.
- Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2008), *Är du kille eller tjej? – en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*, RFSL Ungdom.
- Foucault, Michael (1976/2002), *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta*, Göteborg: Daidalos, sid. 43–58 och 102–111
- Forum för levande historia & RFSL Ungdom (2008), *BRYT ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*.
- Hamrud, Annika (2005), *Queerkids – och deras föräldrar*, Stockholm: Normal.
- Kjellin, Ida (2006), *Ellen – handledning för samtalsledare*, Rädda Barnens Ungdomsförbund.
- Rosenberg (2003), *Queerfeministisk agenda*, Stockholm: Atals

Said, Edward W. (1978/2004), *Orientalism*. Stockholm: Ordfront.
Svensson, Olof (2008), *allan – metodmaterial för samtalsgrupper*,
Rädda Barnens Ungdomsförbund, Stockholm.

Hemsidor

<www.barnombudsmannen.se>
<www.do.se>
<www.friends.se>
<www.manskligarattigheter.gov.se>
<www.rb.se>
<www.rbuf.se>
<www.rfsl.se>
<www.rfslungdom.se>
<www.rfsu.se>
<www.skolinspektionen.se/BEO>
<www.skolverket.se>

Bilaga:

Intervjuguide

Allmänt om hbt

1. Är det viktigt att kunna se på någon om den personen är en tjej eller kille? Varför?
2. Vad är det första ord du tänker på när jag säger bög?
3. Vad är det första du tänker på när jag säger lesbisk?
4. Vad är det första du tänker på när jag säger heterosexuell?

Om skolan

5. Hur pratar man i skolan om hbt? Hur pratar man om heterosexuallitet? När? Hur? (Hur förklarar lärarna vad det är?)
6. Hur tycker ni att vuxna brukar agera när man pratar om dessa frågor? Har det hänt att någon har pratat om hbt på ett kränkande eller konstigt sätt? Om ja, brukar någon elev eller någon annan säga emot då?
7. Har någon i skolan pratat om att man kan känna sig som en tjej/kille fast man inte är född som det?
8. Har ni på sexualundervisningen pratat om att man kan bli kär i någon av samma kön/tända sexuellt på någon av samma kön?
9. Agerar lärarna som om att alla på skolan är hetero? Tror ni alla på er skola är heterosexuella?

Om kompisar

10. Har ni några kompisar som är hetero? Har ni (många) kompisar som är homosexuella, transexuella eller bisexuella?
11. Om ingen svarar ja på förra frågan: vet du om någon som är hbt?
12. Hur skulle du reagera/tänka om någon i klassen berättade att han/hon ville byta kön?

Om samhället

13. När använder man ord som bög? (Vem kallar man bög? När hör man andra säga ordet bög.)
14. Varför tror ni nästan alla filmer och böcker handlar om att en tjej och en kille blir/är kära och inte två personer av samma kön?
15. Tror ni att man blir bemöt/behandlad lika i samhället om man är homosexuell/heterosexuell/transexuell?

Om dig själv

16. Hur skulle det kännas om du en dag kom på att du var kär i en person med samma kön som dig?
17. Har dina föräldrar i något sammanhang pratat om att man kan bli kär i någon av samma kön eller något liknande? (Vad tror du dina föräldrar och andra vuxna i din närhet tycker om homosexuella personer/homosexualitet?)
18. Tror du att det är någon skillnad på vad killar och vad tjejer har för inställning till att bli kär i någon av samma kön eller vara bisexuell?

Avslutning

19. Vad tycker ni borde stå i denna rapport som jag skriver?
20. Är det något ni vill tillägga som inte kommit upp än?

